

Examen HAVO 2007

tijdvak 1
maandag 21 mei
13.30 - 16.00 uur

economie 1

Dit examen bestaat uit 30 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 58 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Benzineprijs onder vuur

In een land is de benzineprijs enkele jaren achter elkaar fors gestegen. Er worden regelmatig acties gevoerd voor een verlaging van de benzineprijs. De actievoerders stellen onder andere dat de benzineprijs in 2006 vergeleken met 2005 meer is gestegen dan de inflatie in die periode. De benzinemaatschappijen stellen daar tegenover dat de consumenten in 2006 evenveel aan benzine hebben uitgegeven als in 2005. De benzinemaatschappijen wijzen daarbij op de ongewijzigde wegingsfactor van benzine in de consumentenprijsindex (cpi). Beide partijen baseren zich op de gegevens in de tabel.

jaar	cpi (2000 = 100)	gemiddelde benzineprijs (€)	wegingsfactor benzine in cpi (%)
2000	100,0	0,90	4,5
2004	111,4	1,09	4,5
2005	116,4	1,21	4,5
2006	120,5	1,27	4,5

- 2p **1** Is de stelling van de actievoerders juist? Verklaar het antwoord met een berekening.
- 2p **2** Is de argumentatie van de stelling van de benzinemaatschappijen juist? Verklaar het antwoord.
- 2p **3** Bereken de stijging van de cpi in 2006 ten gevolge van de stijging van de gemiddelde benzineprijs in 2006 ten opzichte van 2005.

Opgave 2

uit een krant:

Meer zit er echt niet in!

Vandaag start het cao-overleg voor de 3.000 Nederlandse werknemers van internationaal handelsbedrijf De Vlam. De vakbonden houden vast aan een loonstijging van 2,5 procent. Die loonstijging komt precies overeen met de inflatie in Nederland. Voor de directie van De Vlam is die looneis onbespreekbaar. Het bedrijf heeft te maken met keiharde buitenlandse concurrentie en een tegenvallende internationale conjunctuur. Een woordvoerder van het bedrijf stelt: "Aangezien een prijsverhoging voor ons bedrijf niet tot de mogelijkheden behoort en de niet-loonkosten per product gelijk blijven, tast een loonstijging van 2,5 procent onze winst per eenheid product aan."

De loonstijging van 2,5 procent is de ...(1)... loonstijging. Bij die loonstijging zal het bruto reële loon ...(2)... zodat er sprake is van ...(3)....

2p **4** Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) nominale / reële

bij (2) dalen / gelijk blijven / stijgen

bij (3) een incidentele loonstijging / een initiële loonstijging / prijscompensatie

2p **5** Leg uit dat het voor De Vlam onwenselijk kan zijn de prijzen te verhogen gezien de 'keiharde buitenlandse concurrentie'.

2p **6** Leg uit dat het voor De Vlam onwenselijk kan zijn de prijzen te verhogen gezien de 'tegevallende internationale conjunctuur'.

De woordvoerder van De Vlam gaat er bij zijn stelling vanuit dat de arbeidsproductiviteit in het bedrijf toeneemt met ... procent.

1p **7** Wat moet op de stippellijn worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

– meer dan 2,5

– minder dan 2,5

– precies 2,5

Opgave 3

uit een krant (juni 2004):

Amerika: haperende locomotief wereldeconomie?

De wereldhandel laat dit jaar sterke tekenen van herstel zien. Volgens de Wereldhandelsorganisatie (WTO) kan het wereldhandelsvolume in 2004 met 7,5% toenemen. Dit optimisme is onder meer gebaseerd op de veronderstelling dat de Amerikaanse import het hele jaar blijft groeien. In mei 2004 meldde het Amerikaanse ministerie van Handel dat de Amerikaanse buitenlandse handel in die maand het grootste tekort ooit liet zien. Begin juni begon de wisselkoers van de dollar te dalen. Analisten zagen de voortdurend oplopende handelstekorten als belangrijkste oorzaak voor die dalende dollarkoers. Deze analisten stelden verder dat die dalende dollarkoers de groei van de import zou gaan afremmen.

- 2p **8** Leg uit dat groei van de Amerikaanse import kan leiden tot herstel van de wereldhandel.
- 2p **9** Leg uit dat een Amerikaans handelstekort kan leiden tot een dalende dollarkoers.
- 2p **10** Leg uit dat een dalende dollarkoers een groei van de Amerikaanse import kan afremmen.

Opgave 4

Vervroegd aflossen

De minister van Financiën van een land heeft de onderstaande begroting aan de regering voorgesteld.

rijksbegroting 2007 (€ miljard)			
inkomsten		uitgaven	
directe belastingen	51	ambtenarensalarissen	39
indirecte belastingen	63	materiële overheidsconsumptie	28
niet-belastingontvangsten	22	overheidsinvesteringen	15
begrotingstekort	39	overdrachten door de overheid	55
		rente over staatsschuld	13
		aflossingen op staatsschuld	25
			175
			175

Hieronder staan enkele uitspraken naar aanleiding van deze begroting.

- 1 Directe belastingen worden door burgers betaald en indirecte belastingen door bedrijven.
- 2 Ambtenarensalarissen zijn een onderdeel van de overheidsbestedingen.
- 3 Het begrotingstekort is in 2007 groter dan het financieringstekort.
- 4 Het begrotingstekort is in 2007 gelijk aan de toename van de staatsschuld.

3p 11 Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Met het oog op naderende verkiezingen wil de regering de voorgestelde begroting aanpassen. Zij wil de overheidsbestedingen verhogen zonder te bezuinigen op de overige uitgaven en zonder de staatsschuld extra te laten stijgen. Zij wil dit doen door per 1 januari 2007 voor € 10 miljard oude staatsleningen met 8,0% rente vervroegd af te lossen. Deze aflossing wordt betaald uit de opbrengst van een nieuwe staatslening, eveneens per 1 januari 2007, met 3,0% rente.

2p 12 Bereken het bedrag waarmee de regering op deze manier in 2007 de overheidsbestedingen kan verhogen.

Opgave 5

Winnaars en verliezers in prijzenoorlog

In oktober 2003 brak in Nederland een prijzenoorlog uit in de supermarktbranche. De diverse supermarktketens vielen over elkaar heen met prijsverlagingen. Via onder andere advertenties in de dagbladen werd getracht klanten de supermarkt in te lokken. De prijzenoorlog had invloed op de marktaandelen van de supermarktketens.

In oktober 2003 bedroeg de totale omzet in de supermarktbranche € 2 miljard. In november 2003 bleek de totale omzet met 0,5% gestegen te zijn terwijl de prijzen gemiddeld met 2% waren gedaald.

Voor consumenten waren het interessante tijden: boodschappen doen werd flink goedkoper en veel mensen besloten wat vaker naar de supermarkt te gaan. Het is echter de vraag of consumenten alleen maar voordeel van zo'n prijzenoorlog hebben.

Hieronder staat een fragment uit een advertentie van supermarktketen A.

(advertentie)

We laten ons niet klein krijgen

U kent ons sterke punt: een assortiment dat altijd bestaat uit 3.500 verschillende producten van topkwaliteit.

En vanaf maandag zijn we extra voordelig: 300 van onze artikelen zijn dan blijvend sterk in prijs verlaagd.

De prijzenoorlog had invloed op de marktaandelen van supermarktketens. De onderstaande tabel geeft daarover informatie.

supermarktketen	marktaandeel in totale omzet oktober 2003	marktaandeel in totale omzet november 2003
A	37	40
B	18	20
C	14	15
D	12	14
overige	19	11

2p 13 Bereken de omzet van supermarktketen A in november 2003.

Gegeven zijn de onderstaande uitspraken over de prijselasticiteit van de vraag naar supermarktproducten in de geschetste situatie.

- 1 Die vraag is prijsinelastisch want bij de prijsdaling van 2% stijgt de omzet met slechts 0,5%.
- 2 Die vraag is prijsinelastisch want de toename van het marktaandeel van de supermarktketens A tot en met D is gelijk aan de afname van het marktaandeel van overige.
- 3 Die vraag is prijselastisch want ondanks de prijsdaling van 2% stijgt de omzet met 0,5%.
- 4 Die vraag is prijselastisch want de consumenten gaan door de prijzenoorlog vaker naar de supermarkt.

2p **14** Welke van deze uitspraken is juist?

Bij hun marketingbeleid gebruiken ondernemingen de vier P's: prijsbeleid, promotiebeleid, plaatsbeleid en productbeleid. De advertentie van supermarktketen A is een voorbeeld van promotiebeleid.

1p **15** Welk(e) ander(e) marketinginstrument(en) gebruikt supermarktketen A volgens de advertentie ook nog?

2p **16** Leg uit dat consumenten op den duur ook nadeel kunnen ondervinden van een prijzenoorlog in de supermarktbranche.

Opgave 6

Arbeidsmarkt onderzocht

Jörg - leerling van havo 5 - heeft een werkstuk gemaakt over de arbeidsmarkt. Hij heeft onder andere de p/a-ratio¹⁾ van zijn school berekend. Daartoe heeft Jörg de onderstaande gegevens verzameld.

- 80 personeelsleden hebben een fulltime baan
- 40 personeelsleden hebben een parttime baan van gemiddeld 75%
- 20 personeelsleden hebben een parttime baan van gemiddeld 25%

noot 1 p/a-ratio: verhouding tussen de werkgelegenheid in personen en de werkgelegenheid in arbeidsjaren

3p 17 Bereken de p/a-ratio van de school van Jörg.

Jörg heeft van een land de onderstaande arbeidsmarktgegevens verzameld.

	januari 2005	januari 2007
werkgelegenheid (arbeidsjaren)	7.100.000	7.300.000
werkgelegenheid (personen)	7.800.000	8.000.000
aantal openstaande vacatures (personen)	30.000	70.000
werkloosheid (personen)	450.000	400.000

- Tussen 2005 en 2007 is in dit land het werken in deeltijd relatief ...(1)....
- De arbeidsmarkt is tussen 2005 en 2007 ...(2)... geworden.
- Het tegelijkertijd bestaan van werkloosheid en openstaande vacatures duidt op ...(3)...werkloosheid.
- In januari 2007 bedraagt de beroepsbevolking in dit land ...(4)... personen.

3p 18 Wat moet in plaats van de cijfers worden ingevuld om een economisch correcte tekst te krijgen?

bij (1) toegenomen / afgenomen / gelijk gebleven

bij (2) ruimer / krapper

bij (3) conjunctuur / structuur / seizoen

bij (4) 8.000.000 / 8.070.000 / 8.400.000 / 8.470.000

In een van de paragrafen beschrijft Jörg een verband dat op de arbeidsmarkt geldt. Hij gebruikt daarbij de onderstaande verschijnselen.

- a De consumptie, investeringen en export nemen sterk toe.
- b Er ontstaat een aanzuigefect op de arbeidsmarkt.
- c De arbeidsmarkt wordt krapper.
- d Het nationale product neemt toe.
- e De vraag naar arbeid neemt toe.
- f De beroepsbevolking neemt toe.

2p **19** In welke volgorde moeten de bovenstaande verschijnselen staan om een correcte economische redenering te vormen?

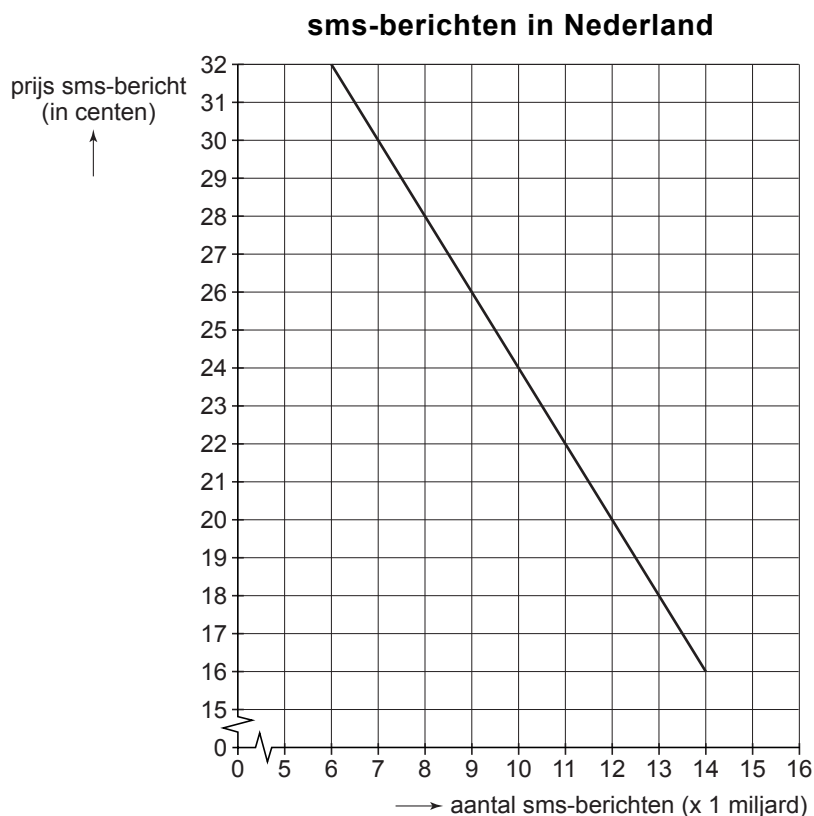
- a - d - e - b - f - c
- a - d - b - e - f - c
- a - d - e - c - b - f
- a - e - d - b - c - f
- a - e - b - d - f - c
- a - e - d - c - b - f

Opgave 7

uit een krant:

Belast sms-en

De Filipijnse regering heeft een nieuwe bron van inkomsten ontdekt: de sms-heffing. Inmiddels levert die heffing de Filipijnse schatkist al veel geld op. In Nederland wordt ook nagedacht over zo'n heffing. In een voorstel is sprake van een heffing van 2,5 cent per sms-bericht. De consumentenprijs van een sms-bericht stijgt daardoor met 10% van 20 naar 22 cent. Volgens de onderstaande grafiek worden daardoor 8,3% minder sms-berichten verstuurd.

- 2p **20** Geef een verklaring voor het feit dat bij een heffing van 2,5 cent de consumentenprijs maar met 2 cent stijgt.
- 2p **21** Zal bij de voorgestelde sms-heffing de omzet van de telefoonbedrijven uit het sms-verkeer exclusief heffing toenemen, afnemen of gelijk blijven? Verklaar het antwoord.

Gegeven zijn de onderstaande uitspraken.

- 1 De voorgestelde sms-heffing is een voorbeeld van een directe belasting.
- 2 De verstuurde hoeveelheid sms-berichten is prijsinelastisch.

- 2p **22** Geef voor elke uitspraak aan of deze juist of onjuist is.

Opgave 8

Na het zuur het zoet

In het najaar van 2005 kondigde de Nederlandse regering aan dat na jaren van lastenverzwaringen de burgers in 2006 weer meer bestedingsruimte zouden krijgen: 'na het zuur was het zoet aan de beurt'.

De koopkracht van de burgers zou in 2006 met behulp van een aantal maatregelen worden vergroot. De regering ging ervan uit dat - mede als gevolg van die maatregelen - de economie in 2006 met 2,5% zou groeien.

Een greep uit de maatregelen:

- verlaging van de WW-premie
- verhoging van de algemene heffingskorting
- verlaging van een aantal prijsverhogende belastingen

1p **23** Welke van de genoemde maatregelen leidt / leiden tot een vergroting van het nominale netto-inkomen van de burger?

2p **24** Leg op basis van de gegevens uit dat in 2006 de totale belastingopbrengsten ondanks de genoemde maatregelen kunnen stijgen ten opzichte van 2005.

Mevrouw Temmink heeft in 2005 een brutosalaris van € 34.000 waarvan zij netto € 24.140 overhoudt. Op de dag na Prinsjesdag leest zij in de krant dat in 2006 de inflatie 1,5% zal zijn. Volgens de cao zal haar brutosalaris in 2006 met 1% stijgen. In 2006 wordt aan belastingen en sociale premies 28% op haar brutosalaris ingehouden.

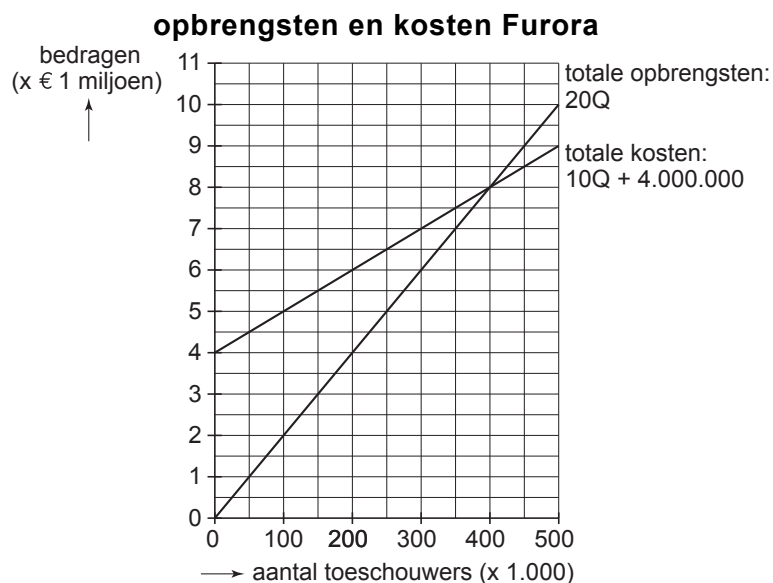
2p **25** Bereken met welk percentage het nettosalaris van mevrouw Temmink in 2006 stijgt ten opzichte van 2005.

1p **26** Is het reële nettosalaris van mevrouw Temmink in 2006 hoger dan, lager dan of gelijk aan dat in 2005? Verklaar het antwoord.

Opgave 9

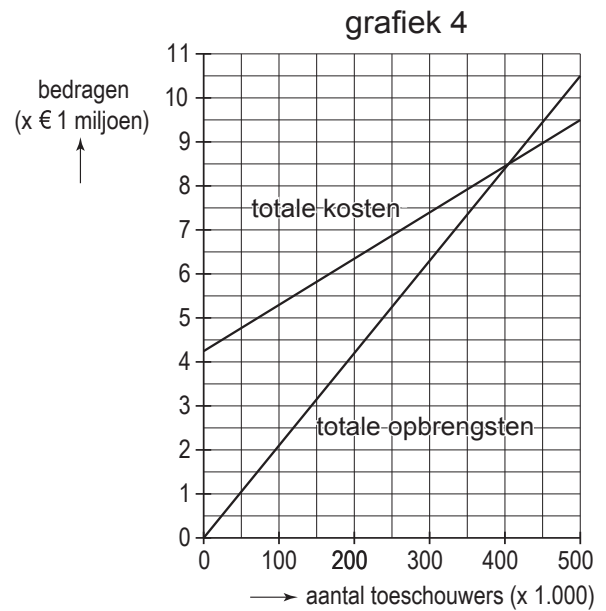
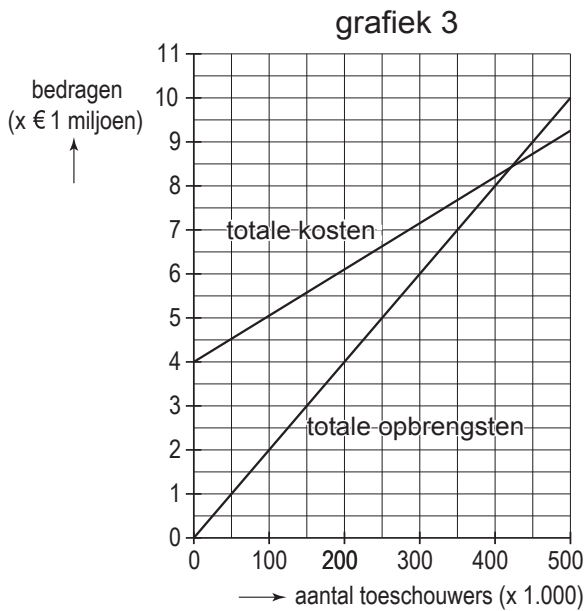
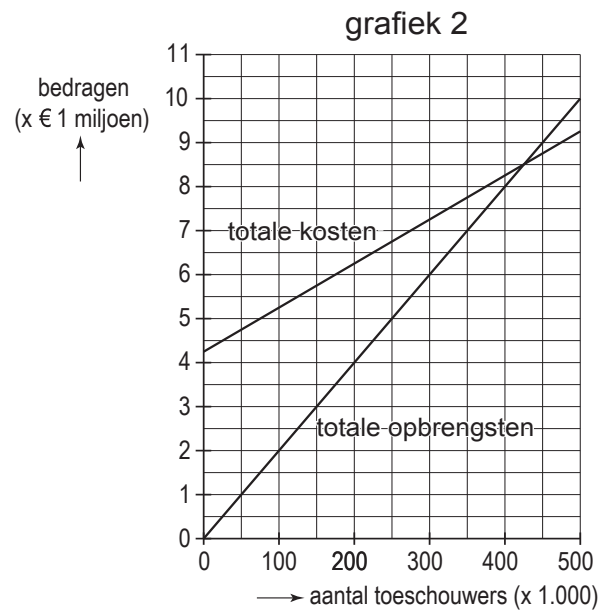
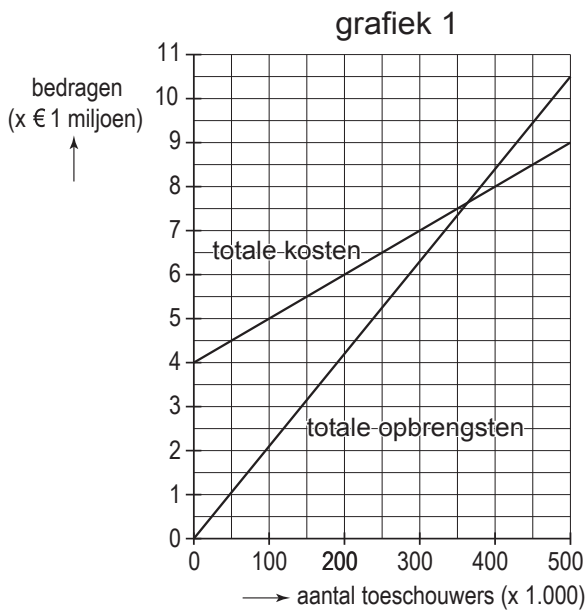
Betalen voor veiligheid

Een gemeente besluit dat organisatoren van grote sportevenementen voortaan zelf moeten betalen voor de inzet van politie tijdens de evenementen. De plaatselijke voetbalclub Furora is daarom verplicht om bij elke thuiswedstrijd voor de politie-inzet te betalen. Het bestuur van de voetbalclub bespreekt de gevolgen van dit besluit. De penningmeester laat daarbij onderstaande figuur zien. Hierin is de oude situatie weergegeven en staat Q voor het aantal toeschouwers per jaar.

Jaarlijks speelt de club 20 thuiswedstrijden en het stadion is op elk van die speeldagen met 25.000 bezoekers volledig uitverkocht. De politie-inzet kost de club € 0,50 per bezoeker per wedstrijd voor persoonscontrole plus € 250.000 op jaarbasis voor algemene controles. De penningmeester stelt voor die kostenverhoging volledig door te berekenen in de toegangsprijs.

- 2p **27** Bereken de toegangsprijs indien het clubbestuur het voorstel van de penningmeester overneemt.
- 2p **28** In welke van de onderstaande grafieken is de nieuwe situatie van de club juist getekend?

De burgemeester verdedigt het besluit met de stelling dat hierdoor de negatieve externe effecten van voetbal in de gemeente afnemen waardoor de welvaart toeneemt. Een gemeenteraadslid stelt dat de burgemeester gelijk heeft met zijn stelling over de afnemende externe effecten, maar niet met zijn conclusie dat de welvaart daardoor toeneemt.

- 1p **29** Is de stelling dat '... hierdoor de negatieve externe effecten van voetbal in de gemeente afnemen ...' juist? Verklaar het antwoord.
- 2p **30** Geef een verklaring voor het verschil van mening tussen de burgemeester en het gemeenteraadslid.